

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління

(назва інституту, факультету, коледжу)

Кафедра фінансів

(назва кафедри, циклової комісії)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи

(Жильцов О.Б.)

_____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ризик-менеджмент

(повна назва навчальної дисципліни за навчальним планом)

для студентів

спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

(шифр і назва спеціальності (тей))

освітнього рівня

першого (бакалаврського)

(назва освітнього рівня, ОКР)

освітньої програми

072.00.01 “Фінанси і кредит”

(шифр і назва освітньої програми)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 2165/22
Жильцов
(підпис) (прізвище, ініціали)
« _____ » 2022 р.

Київ – 2022

Розробники:

Сосновська Ольга Олександрівна, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів

Нечипоренко Аліна Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів

Викладачі:

Сосновська Ольга Олександрівна, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів

Нечипоренко Аліна Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри (циклової комісії) фінансів

Протокол № 1 від 01.09.2022 р.

Завідувач кафедри _____ _____ (О.О. Сосновська)
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми) 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

(назва освітньої програми)

01.09.2022 р.

Керівник освітньої програми _____ _____ (О.О. Сосновська)
(підпис)

Робочу програму перевірено

01.09.2022 р.

Заступник директора/декана _____ _____ (О.О. Казак)
(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4 кредитів / 120 годин	
Курс	3	
Семестр	6	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	56	
Модульний контроль	8	
Самостійна робота	56	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент» є вивчення теоретико-методологічних засад та методичних основ управління ризиками та оволодіння практичним інструментарієм оптимізації ризиків економічних суб'єктів в умовах сучасного бізнес-середовища.

Завдання навчальної дисципліни:

- вивчення сутності, функцій, законів та принципів ризик-менеджменту;
- оволодіння традиційними методиками оцінки ризиків та прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо управління ними;
- дослідження економічної безпеки суб'єкта як пріоритетного критерію ефективності його ризик-менеджменту в умовах невизначеності бізнес-середовища;
- поглиблення теоретико-методичних навичок щодо управління фінансовими ризиками;
- формування цілісного уявлення щодо сутності проектного менеджменту та опанування інструментів управління ризиками на різних етапах реалізації проекту.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:
знати:

- сутність та класифікацію ризиків, методика аналізу можливого впливу факторів ризику та симптомів кризових ситуацій;

- взаємозв'язок між цільовим рівнем економічної безпеки суб'єкта та ступенем впливу потенційного ризику на його діяльність;
- методики управління ризиками в умовах невизначеного бізнес-середовища та необхідності збереження цільових параметрів функціонування економічного суб'єкта;
- особливості прийняття управлінського рішення щодо можливості оптимізації ризиків у конкретному періоді часу;
- специфіку фінансового та проєктного ризик-менеджменту.

вміти:

- оцінювати та аналізувати ризики, що притаманні фінансово-економічній діяльності суб'єкта;
- визначати ефективність інвестиційних проєктів з урахуванням чинників ризику;
- ідентифікувати та аналізувати можливий вплив факторів ризику на рівень економічної безпеки суб'єкта;
- забезпечувати ризикозахищеність суб'єкта на основі підвищення ефективності ризик-менеджменту його діяльності;
- приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням концепції корисності та ризику.

За результатами вивчення навчальної дисципліни студент набуває наступних компетентностей:

ДФК 2. Здатність аналізувати фінансові, кредитні та операційні ризики, обирати оптимальні способи управління ризиками.

Програмні результати навчання:

ДПР 2. Ідентифікувати та оцінювати ризики суб'єктів фінансової діяльності, знання основних методів зниження ризику та вміння їх застосовувати.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Практичні	Семінари	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади ризик-менеджменту							
Тема 1. Економічна сутність та характеристика ризик-менеджменту	16	4	4				8
Тема 2. Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту	16	4	4				8
Модульний контроль	2	2					
Разом	34	8	8				16
Змістовий модуль 2. Методичні основи ризик-менеджменту							
Тема 3. Методи оцінки та аналізу ризиків	14	4	4				6
Тема 4. Економічна безпека як критерій ефективності ризик-менеджменту	16	4	4				8
Модульний контроль	2	2					
Разом	32	8	8				14
Змістовий модуль 3. Фінансовий ризик-менеджмент							
Тема 5. Види фінансових ризиків та методи їх оптимізації	12	4	2				6
Тема 6. Особливості управління інвестиційними ризиками	14	2	4				8
Модульний контроль	2	2					
Разом	28	6	6				14
Змістовий модуль 4. Управління проєктними ризиками							
Тема 7. Сутність та класифікація проєктних ризиків	10	2	2				6
Тема 8. Інструменти проєктного ризик-менеджменту	14	4	4				6
Модульний контроль	2	2					
Разом	26	6	6				12
Усього	120	28	28				56

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади ризик-менеджменту

Тема 1. Економічна сутність та характеристика ризик-менеджменту

Поняття, фактори та причини невизначеності. Еволюція економічної сутності поняття «ризик». Джерела виникнення ризику. Критеріальні ознаки ризику. Виникнення ризикової ситуації. Сутність та особливості ризик-менеджменту. Історія виникнення ризик-менеджменту. Структурні елементи та основні завдання ризик-менеджменту. Основні підходи до управління ризиками. Зміст етапів управління ризиками економічного суб'єкта – зовнішній та внутрішній аналіз ризиків, кількісна та якісна оцінка ризиків, вибір методів управління ризиками, контроль та корегування процесу управління ризиками. Порівняльна характеристика існуючих концепцій ризик-менеджменту.

Тема 2. Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту

Базова класифікація ризиків. Критерії класифікації ризиків Сутність та структурні елементи методології ризик-менеджменту. Загальна схема процесу управління ризиками. Характеристика загальних, приватних та спеціальних законів управління ризиками. Зміст загальних та спеціальних принципів ризик-менеджменту як основоположних ідей процесу управління ризиками. Поняття та види методів управління ризиками. Стратегічний та тактичний ризик-менеджмент. Зміст базових стратегій ризик-менеджменту.

Змістовий модуль 2. Методичні основи ризик-менеджменту

Тема 3. Методи оцінки та аналізу ризиків

Сутність процесу оцінки ризиків як етапу управління. Мета та етапи аналізу ризиків. Рівень ризику. Характеристика методів кількісної оцінки ризиків (статистичний, аналітичний, метод доцільності витрат, метод аналогів, рейтинговий, метод дерева рішень, нормативний метод). Переваги та недоліки методу аналізу ієрархій (метод Т. Сааті). Характеристика методів якісної оцінки рівня ризику (аналіз наслідків, аналіз імовірності стосовно збитку, аналіз імовірності стосовно сприятливих можливостей, експертний метод). Аналогові методи оцінки рівня ризику.

Тема 4. Економічна безпека як критерій ефективності ризик-менеджменту

Наукові підходи щодо визначення сутності поняття «економічна безпека» – захисний, стійкісний, ресурсно-функціональний, гармонізаційний, конкурентний, комплементарний, ситуаційно-адаптаційний. Функціональні складові економічної безпеки. Класифікація загроз економічній безпеці суб'єкта. Визначення характерних ознак економічної безпеки суб'єкта. Вплив ризиків на рівень економічної безпеки суб'єкта. Концептуальні засади ризик-менеджменту як базису економічної безпеки – мета, принципи, завдання, інструментарій, критерії ефективності.

Змістовий модуль 3. Фінансовий ризик-менеджмент

Тема 5. Види фінансових ризиків та методи їх оптимізації

Сутність та особливості фінансового ризик-менеджменту. Класифікація фінансових ризиків. Основні принципи управління фінансовими ризиками. Функції та механізм управління фінансовими ризиками. Основні етапи процесу управління фінансовими ризиками. Поняття оптимізації фінансових ризиків. Основні методи оптимізації фінансових ризиків – уникнення ризику, утримання ризику, зменшення ризику, передача ризику. Диверсифікація, лімітування та хеджування ризиків. Страхування як метод оптимізації ризиків: переваги та недоліки самострахування та комерційного страхування.

Тема 6. Особливості управління інвестиційними ризиками

Сутність інвестиційних ризиків. Характеристика інвестиційних ризиків. Методи врахування ризиків реального інвестування в показниках ефективності інвестиційного проекту. Методи управління ризиками реального інвестування: резервування; лімітування; передача ризику; компенсаційні заходи. Сутність і класифікація ризиків фінансового інвестування. Джерела виникнення ризиків фінансового інвестування й характер їх прояву. Особливості оцінки ризиків фінансового інвестування. Методи управління ризиками фінансового інвестування. Поняття та види інвестиційного портфеля, мета його формування. Підходи до диверсифікованості інвестиційного портфеля: проста диверсифікованість; диверсифікованість на основі моделі оцінки капітальних активів; диверсифікованість інвестиційного портфеля по Марковицу.

Змістовий модуль 4. Управління проєктними ризиками

Тема 7. Сутність та класифікація проєктних ризиків

Поняття проєктних ризиків. Основні принципи класифікації проєктних ризиків. Загальна класифікація ризиків проєкту. Види проєктних ризиків. Причини невизначеності параметрів проєкту. Система факторів впливу на проєктні ризики. Якісний та кількісний аналіз проєктних ризиків. Структура процесу управління ризиками в проєктній діяльності – ідентифікація, квантифікація, оптимізація, моніторинг.

Тема 8. Інструменти проєктного ризик-менеджменту

Загальна класифікація інструментів проєктного ризик-менеджменту та класифікація засобів впливу на ризик. Методи управління проєктними ризиками. Інструменти управління ризиками відповідно до етапу реалізації проєкту. Використання інструментарію ризик-менеджменту у межах фаз реалізації проєкту. Алгоритм управління ризиками за етапами життєвого циклу інноваційного проєкту – ініціація, планування та розробка, реалізація, завершення.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№ з/п	Вид діяльності студента	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
			Кількість одиниць	Максимальна кількість	Кількість одиниць	Максимальна кількість	Кількість одиниць	Максимальна кількість	Кількість одиниць	Максимальна кількість
1	Відвідування лекцій	1	4	4	4	4	3	3	3	3
2	Відвідування практичних занять	1	4	4	4	4	3	3	3	3
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10	2	10
4	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	4	40	4	40	3	30	3	30
5	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом				83		83		71		71
Максимальна кількість балів:					308					
Розрахунок коефіцієнта:					308 / 100 = 3,08					

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Бали
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Теоретико-методологічні засади ризик-менеджменту			
1	Економічна сутність та характеристика ризик-менеджменту	8	5
2	Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту	8	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 Методичні основи ризик-менеджменту			
3	Методи оцінки та аналізу ризиків	6	5
4	Економічна безпека як критерій ефективності ризик-менеджменту	8	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Фінансовий ризик-менеджмент			

5	Види фінансових ризиків та методи їх оптимізації	6	5
6	Особливості управління інвестиційними ризиками	8	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Управління проєктними ризиками			
7	Сутність та класифікація проєктних ризиків	6	5
8	Інструменти проєктного ризик-менеджменту	6	5
Разом		56	40

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Поточний контроль за результатами виконання контрольних (модульних) робіт передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь і навичок, які студент набув після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля з дисципліни. Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в аудиторії.

Модульний контроль проводиться у формі контрольної роботи за кожним модулем. Контрольні (модульні) роботи включають тестування, відповіді на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань та ситуацій.

Сума балів, накопичених студентом за виконання модульних контрольних робіт свідчить про ступінь оволодіння ним програмою навчальної дисципліни на конкретному етапі її вивчення.

Критерії оцінювання модульного контролю з дисципліни наступні:

20-25 балів – у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, тестових та практичних завдань.

15-20 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.

10-15 балів – в цілому володіє навчальним матеріалом та викладає його основний зміст, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.

1-10 балів – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно (без аргументації та обґрунтування) його викладає, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.

0 балів – не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

Форми проведення та критерії оцінювання модульного контролю

Модулі	Теми дисципліни	Форма контролю	Максимальна сума балів
I	Теми 1, 2 згідно з тематичним планом дисципліни	контрольна робота	25 балів
II	Теми 3, 4 згідно з тематичним планом дисципліни	контрольна робота	25 балів
III	Теми 5, 6 згідно з тематичним планом дисципліни	контрольна робота	25 балів
IV	Теми 7, 8 згідно з тематичним планом дисципліни	контрольна робота	25 балів

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль – це підсумкове оцінювання результатів навчання студента за семестр, що здійснюється в університеті у формі заліку.

Залік (диференційований залік) – це вид семестрового контролю, при якому засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з кредитного модуля оцінюється, як правило, на підставі рейтингової системи оцінювання за результатами поточного контролю (тестування, поточного опитування, виконання модульних контрольних робіт та певних видів робіт на практичних заняттях) протягом семестру. Підсумковий семестровий контроль оцінюється від 0 до 100 балів, що переводиться у національну шкалу та шкалу ECTS для отримання рейтингової оцінки знань студента.

Студент вважається допущеним до семестрового контролю з дисципліни, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом та програмою на семестр з цієї навчальної дисципліни. Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти дисципліни, де зазначено види контролю і кількість балів за видами.

Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична карта дисципліни

Разом: 120 год., лекції – 28 год., практичні заняття – 28 год., модульний контроль – 8 год., самостійна робота – 56 год.

Модулі (кількість балів)	Змістовий модуль I (83 бали)		Змістовий модуль II (83 бали)		Змістовий модуль III (71 бал)		Змістовий модуль IV (71 бал)	
Назва модуля	Теоретичні засади ризик-менеджменту		Методичні основи ризик-менеджменту		Фінансовий ризик-менеджмент		Управління проєктними ризиками	
Теми лекцій	Економічна сутність та характеристика ризик-менеджменту	Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту	Методи оцінки та аналізу ризиків	Економічна безпека як критерій ефективності ризик-менеджменту	Види фінансових ризиків та методи їх оптимізації	Особливості управління інвестиційними ризиками	Сутність та класифікація проєктних ризиків	Інструменти проєктного ризик-менеджменту
Теми практичних занять	Економічна сутність та характеристика ризик-менеджменту	Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту	Методи оцінки та аналізу ризиків	Економічна безпека як критерій ефективності ризик-менеджменту	Види фінансових ризиків та методи їх оптимізації	Особливості управління інвестиційними ризиками	Сутність та класифікація проєктних ризиків	Інструменти проєктного ризик-менеджменту
Самостійна робота	10 балів		10 балів		10 балів		10 балів	
Поточний контроль	МК 1 – 25 балів		МК 2 – 25 балів		МК 3 – 25 балів		МК 4 – 25 балів	
Загалом	308, коефіцієнт переведення у 100-бальну шкалу – 3,08							

8. Рекомендовані джерела

Основна (базова)

1. Андрєєва Т. Є., Петровська Т. Е. Ризик у ринковій економіці : навч. посіб. Харків : Бурун Книга, 2015. 128 с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 480 с.
3. Вітлінський В. В., Верченко П. І., Сігал А. В., Наконечний Я. С. Економічний ризик : ігрові моделі: навч. посіб. за ред. В. В. Вітлінського. К. : КНЕУ, 2012. 448 с.
4. Загурський О. Управління ризиками. К. : Університет Україна, 2016. 244 с.
5. Івченко І. Ю. Економічні ризики: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 304 с.
6. Коваленко В. Фінансові ризики та шляхи їх мінімізації. Правовий аспект. К. : Знання, 2011. 320 с.
7. Ковальчук Т. Макроекономічні ризики. Класифікаційні ознаки, способи виміру, шляхи мінімізації. К. : Знання, 2012. 301 с.
8. Кривов'язюк І., Смерічевський С. Кулик Ю. Ризик-менеджмент логістичної системи машинобудівних підприємств. К. : Кондор, 2014. 288 с.
9. Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2015. 224 с.
10. Сергєєва О., Донець Л. Шепеленко О. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. К.: ЦУЛ, 2012. 472 с.
11. Сорока П., Сорока Б. Аналіз, моделювання та управління ризиками. К. : Університет Україна, 2011. 270 с.
12. Сосновська О. О. Вплив ризиків на систему економічної безпеки підприємства в умовах циклічного розвитку економіки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 4. С. 82–88.
13. Сосновська О. О. Генезис поняття ризику як економічної категорії. *Економічний простір* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ПДАБА. 2017. № 124. С. 5–18.
14. Сосновська О. О. Система економічної безпеки підприємств зв'язку: монографія. К. : Центр учбової літератури, 2019. 438 с.
15. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент. Теорія та практика: навч. посіб. К. : ІВЦ Політехніка, 2014. 200 с.
16. Рошчін І. Г., Петровська С. І., Тимченко Н. М. Ризик-менеджмент комерційних проєктів. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 40–44.
17. Sosnovska O., Zhytar M. Financial architecture as the base of the financial safety of the enterprise. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 4, P. 334–340.
18. Sosnovska O. O., Zhytar M. O. Integral Valuation of the System Efficiency of Economic Security of the Enterprise. *Collective Monograph Association Agreement: Driving integrational Changes* / Accent Graphics Communications. Chicago, Illinois, USA, 2019. P. 109–121.

Додаткова

1. Гонтарєва І. В. Оцінювання системної ефективності функціонування і розвитку промислових підприємств: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2011. 475 с.
2. Донець Л. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків. К. ЦУЛ, 2012. 464 с.
3. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства : монографія. Харків : Мачулін, 2016. 504 с.
4. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності : монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; М. О. Кужелев, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька та ін.; Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.
5. Лісовська Ю. Кібербезпека. Ризики та заходи. К. : Кондор, 2019. 272 с.
6. Лук'янова В. Економічний ризик: навч. посіб. К. : Академвидав, 2007. 464 с.
7. Мостенська Т., Шинкарук Л. Інвестиційний менеджмент. Навчальний посібник. К. Кондор, 2017. 308 с.
8. Примостка Л. Управління банківськими ризиками. К. КНЕУ, 2009. 600 с.
9. Свед М. Мислення за принципом Чорної скриньки. Як звести ризик до мінімуму. К. КМ-БУКС, 2018. 464 с.
10. Сосновська О. О. Поняття економічної безпеки підприємства в контексті різних методологічних підходів. *Бізнес Інформ* : науковий журнал. 2018. № 3. С.443–447.
11. Стрельбіцька Н. Є. Становлення та розвиток міжнародних стандартів управління ризиками. *Вісник КНТЕУ*. 2015. №6. С. 84-93.
12. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику. К. : Либідь, 2012. 176 с.